

Universitatea Babeș-Bolyai

Facultatea de Litere

TEZĂ DE DOCTORAT

**Analiza discursului catehetic interconfesional, ortodox și catolic, din
sec. al XXI-lea. Aspecte lingvistice și pragmatico-enunțiative**

REZUMAT

Coordonator științific:

Conf. univ. dr. habil. Adrian CHIRCU-BUFTEA

Doctorand:

Alexandra-Ioana GÂȚĂ (căs. DÂNGĂ)

Cluj-Napoca

2021

CUPRINS

Argument	3
1. Metodologia cercetării	8
1.1.Principii metodologice	8
1.2.Stadiul actual al cercetării – stil sau limbaj religios?	13
1.3.Catehismul în limba română – excurs istoric	16
2. Discursul catehetic ortodox	24
2.1. Caracteristici pragmatico-enunțiative	24
2.2. Caracteristici lingvistice	27
2.2.1. Particularități ortografice	28
2.2.2. Particularități morfologice	32
2.2.3. Particularități sintactice	36
2.2.4. Particularități lexico-semantice	40
2.2.4.1. Neologismele	40
2.2.4.2. Arhaismele	42
2.2.4.2.1. Arhaisme lexicale	43
2.2.4.2.2. Arhaisme semantice	45
2.2.4.3. Termeni și expresii populare/ regionale	47
2.2.4.4. Derivate și compuse	50
2.2.4.4.1. Derivate arhaice cu prefixe	50
2.2.4.4.2. Derivate arhaice cu sufixe	52
2.2.4.4.3. Compuse arhaice	57
2.2.4.5. Exprimarea perifrastică	60
2.2.5. Particularități etimologice ale vocabularul terminologic religios	62
2.2.5.1. Termeni latinești moșteniți	62
2.2.5.2. Influența slavonă	70
2.2.5.3. Termeni religioși (de origine greacă bizantină) intrați în limbă prin mijlocire slavă	78
2.2.5.4. Termeni împrumutați din greaca modernă (influența neogreacă)	90
2.2.5.5. Termeni religioși de origine sud-slavă și maghiară	93

2.2.5.5.1. Termeni religioși de origine sud-slavă	93
2.2.5.5.2. Termeni de origine maghiară	95
2.3. Prelucrarea prin aplicația Tropes a datelor	96
3. Discursul catehetic catolic	99
3.1. Caracteristici pragmatic-enunțiative	99
3.2. Caracteristici lingvistice	101
3.2.1. Particularități ortografice	102
3.2.2. Particularități morfologice	107
3.2.3. Particularități sintactice	111
3.2.4. Particularități lexico-semantice	112
3.2.4.1. Neologismele	112
3.2.4.2. Exprimare perifrastică neologică	114
3.2.5. Particularități etimologice ale vocabularului terminologic	118
3.2.5.1. Termeni latinești moșteniți	118
3.2.5.2. Împrumuturi latino-romanice	120
3.2.6. Discontinuități lingvistice la nivel semantic și sintactic	152
3.3. Prelucrarea prin aplicația Tropes a datelor	156
4. Interdiscursivitatea	159
4.1. Dialog doctrinar în secolul al XXI-lea	159
4.2. Asemănări și diferențe lingvistice intertextuale	163
4.3. Analiză cantitativă comparativă: raportul dintre termenii moșteniți în cele două discursuri catehetice	172
5. Concluzii	178
Abrevieri bibliografice	180
Bibliografie	184

PREZENTARE SINTETICĂ A CAPITOLELOR TEZEI DE DOCTORAT

„Analiza discursului catehetic interconfesional, ortodox și catolic, din sec. al XXI-lea.
Aspecte lingvistice și pragmatico-enunțiative”

Cuvinte cheie: discurs, interdiscursivitate, dialog interconfesional, formațiune discursivă, frontieră constitutivă, lexic terminologic religios, vocabular terminologic de interferență

Până în prezent, s-au realizat numeroase analize lingvistice ale textelor liturgice, biblice, ale rugăciunii, ale presei religioase, însă, mai puțin au fost studiate catehismele. Necesitatea unui astfel de studiu constă în evidențierea diferențelor lingvistice dintre limbajul religios și limbajul laic, respectiv în analiza particularităților textelor catehetice ortodoxe și catolice, care își au editate/reeditate învățăturile de credință în sec. al XXI-lea. În ceea ce privește eforturile de sincronizare a textelor catehetice cu varianta literară laică, acestea rămân, pe alocuri, limitate, din cauza faptului că acest tip de discurs transmite aspectele doctrinare ale unui cult, ceea ce denotă necesitatea unui grad ridicat de acuratețe în exprimarea sau în traducerea noțiunilor, a principiilor, a dogmelor etc. Analiza lexico-semantică a discursurilor catehetice de secol XXI a urmărit: glosarea neologismelor, concurența acestora cu termeni din fondul principal lexical al limbii/arhaisme lexicale și semantice, elemente populare/regionale, exprimări perifrastice, tautologii, problematica substituțiilor lexicale, evoluția semantică a termenilor.

Totodată, ține de domeniul evidenței că diferența dintre limbajul religios și cel laic nu constă exclusiv în terminologie, deoarece „specificul limbajului bisericesc e departe de a se reduce la un inventar lexical” (Rodica Zafiu), de aceea am abordat discursurile catehetice atât din punct de vedere lingvistic, cât și pragmatico-enunțiativ, analizând catehismele și din perspectiva dialogului doctrinar confesional. Astfel, primul capitol, **Metodologia cercetării**, evidențiază necesitatea cercetării pragmatico-enunțiative a textor catehetice, deoarece orice discurs are o relație cu trecutul și reprezintă o completare, reconfirmare, explicitare a unui text, în cazul nostru, religios. Teoria analizei discursului, elaborată în Franța (anii '70), subliniază ideea că

interdiscursivitatea este un proces de reconfigurare neconținută, prin care o formațiune discursivă încorporează elemente produse în afara ei, pe care le redefinește sau le interpretează prin prisma propriilor categorii. Astfel, textele „se hrănesc” din alte texte, deci textul nu este un enunț autosuficient, el are nevoie de un cadru hermeneutic. D. Maingueneau, unul dintre teoreticienii analizei discursului, susține că există un dialog între texte, care are ca obiect nu atât textele care prezintă o identitate enunțiativă, cât textele care stabilesc o *frontieră constitutivă*, adică reconstruiesc textul pornind de la propria poziție. Spre exemplu, conceptul *Filioque*, expus în *Catehismul Bisericii Catolice* (1993), constituie și în prezent un pretext pentru dialogul interconfesional: „Introducerea lui *Filioque* în Simbolul de la Niceea-Constantinopol de către liturgia latină constituie totuși, până astăzi, un punct de divergență cu Bisericile ortodoxe (s.n.-A.D.)” (CBC: 1993, 64). Dialogul confesional, la nivel discursiv, se manifestă prin reconfirmarea poziției doctrinare a Bisericii Ortodoxe, expusă în *Credința Ortodoxă* (2003), prin raportare la doctrina catolică „Când au adăugat *cei din Apus*, în Simbolul Credinței, cuvintele «și de la Fiul» (*Filioque*)? Prima dată le-a adăugat un Sinod din Spania la 589 [...]” (CO: 2003, 114). Conform teoriei *analizei discursului*, respectiv a *interdiscursivității*, putem evidenția că ambele discursuri catehetice apar în contrast, iar fiecare *formațiune discursivă* se poate construi prin raportare la un alt discurs, la *frontiera sa constitutivă*.

Apreciem că scrierile bisericesti nu reflectă un stil al limbii române literare, ci reprezintă o „varietate lingvistică distinctă” (Gheorghe Chivu), deci, un alt tip de limbaj – complementar limbajului laic –, și care are mai multe sublimbaje/ variante: biblic, liturgic, omiletic, juridic-administrativ, catehetic, istoric bisericesc, toate integrând terminologia teologică. Aceste sublimbaje reprezintă variante specializate, în funcție de utilizare și finalitate. Așadar, pe parcursul lucrării am utilizat termeni specializați, precum *text*, *discurs*, *limbaj/ stil religios* etc. Sintetizând, *textul* reprezintă o suită de fraze, între care există relații de sens, având un conținut tematic; *discursul* evidențiază o enunțare ce are ca scop influențarea altei entități care emite o teorie; *limbajul religios* reprezintă o limbă a scrierilor religioase, diferită de cea a textelor laice; *stilul religios* este o particularitate a cărților sacre, revelate, a textelor liturgice, a rugăciunii etc.; *vocabularul/ lexicul terminologic religios* relevă totalitatea termenilor ce denumesc aspecte confesionale.

În capitolele al doilea și al treilea, **Discursul catehetic ortodox și Discursul catehetic catolic**, am analizat lingvistic și pragmatico-enunțiativ discursurile catehetice ortodoxe și catolice din sec. al XXI-lea, dar am introdus în corpusul nostru de texte și catehismele apărute în ultimul deceniu al sec. al XX-lea, datorită faptului că mărturisirile de credință din secolul următor sunt prelungiri ale celor din deceniul imediat anterior. Mai mult, un corpus unitar conține și discursuri precedente, conform principiului interdiscursivității și al coerenței. Astfel, corpusul de texte analizate integrează catehisme ortodoxe: *Învățătura de credință ortodoxă* (2003) *Catehismul creștinului dreptcredincios* (2011), *Credința sfinților – Catehismul Bisericii Ortodoxe* (2004), *Catehismul ortodox* (2007), *Viu este Dumnezeu: catehism ortodox* (2016), respectiv catehisme catolice: *Catehismul Bisericii Catolice* (1993), *Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu* (2006), *Youcat* (2012).

Din punct de vedere pragmatico-enunțiativ, am evidențiat că orice formațiune discursivă este conectată cu întreg contextul ei, deci, cu toate frontierele constitutive, care nu sunt altceva decât reconstrucții cu adăugiri, explicări sau reconfirmări ale unui discurs inițial. Un exemplu, care confirmă conexiunea și inter-relaționarea discursurilor, este următorul: în sec. al XVI-lea, patriarhul Ieremia al II-lea răspunde tezelor teologilor luterani din Tübingen, infirmându-le doctrinele despre *viața monahală*, *Euharistie*, *cinstirea sfinților* etc. Observăm că discursul confesional ortodox apare ca frontieră constitutivă a discursului protestant luteran, iar acesta din urmă, la rândul lui, este o reconstrucție a discursului dogmatic catolic. Un alt exemplu, lucrările lui J. Calvin, *Catehismus puerorum* (1523) și ale lui M. Luther, *Catehismul Mare* și *Catehismul Mic* (1529), au constituit momentul declanșator al Bisericii Romano-Catolice de a formula și de a exprima învățătura de credință catolică, într-o formă clară, precisă, accesibilă. Astfel au apărut primele catehisme catolice, *Catechismus Ecclesiae* (G. Witzel) și Catehismul lui Petru Canisius, care au fost traduse în diferite limbi europene. Așadar, noile învățături de credință protestante reprezintă discursul care a declanșat explozia catehetică a Bisericii istorice Apusene, generând un dialogul interconfesional constant. Așadar, discursurile catehetice interconfesionale, în mod inevitabil, dialoghează și se contrazic în conținut, oferind argumente specifice cultului reprezentat, cum explică Jaroslav Pelikan: „textele catehetice fac referiri discrete sau pe față unele la altele, pentru a argumenta sau refuza, după caz, diferențele dintre ele”. În cazul în care rezultatul interacțiunii discursive declanșează controverse, dialogurile contradictorii pot genera procese nelimitate de construcții discursive, dovadă fiind controversele teologice expuse mai sus,

care „la rândul lor, au generat alte controverse teologice (care au produs, desigur, alte crezuri și mărturisiri, la nesfârșit, se pare)”, conform analizei lui Jaroslav Pelikan .

Structura textului catehetic ortodox respectă *sui generis* formatul *Micului Catehism* al lui Martin Luther, de tip întrebare-răspuns, iar conținutul este organizat pe trei capitole tematice, *Credința, Nădejdea și Dragostea* (CO: 2003; CO: 2007; CO: 2011), conform principiului celor 3 virtuți teologice. Cele două traduceri, *Catehismul Bisericii Ortodoxe* și *Viu este Dumnezeu, Catehism ortodox*, sunt organizate diferit, astfel încât cel din urmă nu este structurat după modelul întrebare-răspuns. Textul *Viu este Dumnezeu, Catehism ortodox* este diferit și prin faptul că organizează tematic conținutul în capitole, conform cronologiei vieții lui Iisus Hristos (*Nașterea Domnului, Botezul, Schimbarea la față, Învățătura, Crucea și Învierea, Înălțarea și Cincizecimea, A doua venire*); dogmele creștin-ortodoxe, referitoare la subiecte diferite, precum *crearea omului, nădejdea, îndumnezeirea, Euharistia, Sfintele Taine, cinstirea sfinților, Biserica, Apocalipsa* etc., sunt inserate în capitolele menționate, într-un mod logic și ușor de urmărit. Discursul catehetic catolic este structurat tematic, astfel: *Catehismul Bisericii Catolice* din 1993, respectiv *Compendiul Catehismului Bisericii Catolice* din 2005 sunt organizate în patru părți („Mărturisirea de credință”, „Celebrarea Misterului Creștin”, „Viața în Cristos”, „Rugăciunea creștină”), iar catehismul pentru tineri *Youcat* din 2012 are, de asemenea, patru părți, relativ cu același conținut („Ce anume credem”, „Celebrarea misterului creștin”, „Viața în Cristos” și „Cum trebuie să ne rugăm”). Nu toate textele catehismelor catolice se construiesc pe tiparul întrebare-răspuns; spre exemplu, *Catehismul Bisericii Catolice* este structurat pe capitole, iar explicațiile sunt oferite sub forma unor articole.

Din punct de vedere lingvistic, am abordat particularitățile ortografice ale fiecărui tip de discurs catehetic, aspectele morfologice, lexicale, semantice, sintactice și etimologice, specifice textelor catehetice ortodoxe, respectiv catolice. Spre deosebire de limbajul catehismelor catolice, deschis inovațiilor și aplecat înspre actualizarea termenilor învechiți (discursul catolic echilibrând tradiția și modernitatea), limbajul catehetic ortodox se caracterizează prin conservatorism, în principal. Majoritatea termenilor sunt folosiți cu sens propriu, ori sunt selectate cuvinte specializate, clare, monosemantice, întrucât catehismele transmit și explică învățătura de credință a confesiunii. De asemenea, dacă textele catehetice ortodoxe preferă termenii slavoni, discursul catolic relevă o preferință pentru împrumuturi. Totodată, textul

catehetic catolic evidențiază un limbaj actualizat, sincronizat cu dinamica limbii actuale și puternic impregnat cu elemente/ structuri neologice, iar textul ortodox se caracterizează prin conservatorism, implicit prin folosirea unui număr semnificativ de termeni învechiți sau arhaici.

Precizăm că lucrarea nu și-a propus doar să evidențieze termenii conotați confesional (ex. *spirit/duh, confesiune/spovedanie, sacrament/taină, penitență/pocăință, reconciliere/împăcare, pietate/evlavie, concepție/zămislire, imaculată/neprihănită, abstenență/post* etc.), ci să evidențieze în integralitate elementele lingvistice specifice fiecărui discurs religios în parte, urmărind nivelurile morfosintactic, lexico-semanatic, dar și particularitățile ortografice, etimologice. De asemenea, au fost remarcate câteva discontinuități/capcane ale traducerii din limbile germană și italiană ale unor catehisme catolice, textele obținute având unele carențe în ceea ce privește *coerența* sau *coeziunea*, distribuirea predicatelor în frază, folosirea sensurilor în context etc. Menționăm că analiza lingvistică a tratat doar limbajul catehetic, excluzând limbajul liturgic, biblic, omiletic, limbaje care apar în textele catehismelor prin tehnica citării.

În capitolul al patrulea, *Interdiscursivitatea*, am urmărit dialogul doctrinar din secolul al XXI-lea al celor două Biserici istorice și am tratat comparativ particularitățile lingvistice ale celor două formațiuni discursive. Pentru analizele cantitative, au fost utilizate diverse instrumente, Tropes, Power BI, care s-au dovedit extrem de utile, în ceea ce privește identificarea claselor gramaticale, a relațiilor semantice, a ocurenței fiecărui termen analizat, respectiv în redarea grafică a rețelelor semantice și a frecvenței termenilor moșteniți din limba latină. Totodată, analiza cantitativă a termenilor latinești moșteniți în limba română a subliniat frecvența acestora în textele catehetice reprezentative ale celor două culte și a constituit o completare a cercetării etimologice, pentru a evidenția date relevante referitoare la selecția terminologică sau la opțiunile fiecărei comunități discursive în parte.

Din punct de vedere lexical, evidențiem clasa *neologismelor terminologice*, folosite atât în limbajul catehetic catolic, cât și în cel ortodox (integrăm aceste neologisme în *categoria vocabularului terminologic de interferență*): *apostazie* („lepădarea de credință (*apostazia*)”, VDCO: 2016, 312), *canonic* („după rânduiala *canonică* a Bisericii”, CO: 2003, 241), *castitate* („Ce este *castitatea* sau fecioria?”, CO: 2003, 411), *catedrală* („episcopie (ori mitropolie), căreia în vremurile mai noi i se zice *catedrală*”, CO: 2003, 230), *catehumen* („*catehumenii*, adică aceia care se pregăteau să intre în creștinism”, CO: 2003, 250), *catolic* („Numai *catolicii* socotesc faptele ca un fel de preț pe care-l mai dă omul lui Dumnezeu, pe lângă jertfa lui Hristos”, CO:

2003, 124), *cleric* („după împărtășirea clericilor”, CO: 2003, 258), *cor* („corul cântă Chinonicul (Priceasna)”, CO: 2003, 259), *cult* („Poruncile ceremoniale, *cultul* religios al poporului evreu”, CO: 2003, 330), *divin* („Care sunt cele mai însemnate părți ale cultului *divin* public?”, CO: 2003, 235), *dogmă* („În cazul religiei, *dogma* se poate dezvolta numai în ea însăși”, CO: 2003, 35), *ecumenic* („Definițiile dogmatice și canoanele celor 7 sinoade *ecumenice*”, CO: 2003, 35), *erezie* („conform *ereziei* dochetiste...”, VDCO: 2016, 319); *Euharistie* („prefacerea pâinii *Euharistiei* și a Paharului binecuvântării”, CO: 2003, 36), *martir* („*martirii*, care sunt ucenicii și următorii Domnului”, CO: 2003, 170), *misiune* („cu *misiunea* de a continua însăși lucrarea lui Hristos în lume”, CO: 2003, 258), *moral* („învățăături dogmatice și *morale*”, CO: 2003, 134), *parabolă* („în *parabola* cu oaia cea rătăcită”, CO: 2003, 136), *procesiune* („*procesiunea* de îngropare a Domnului”, CO: 2003, 253), *profet* („*Profeții* Vechiului Testament au descris împărăția mesianică a lui Hristos”, CO: 2003, 422), *revelație* („forma de transmitere a *Revelației* dumnezeiești supranaturale”, CO: 2003, 57), *schismă* („*Ereziile* și *schismele* [...] nu pot desființa Biserica cea una”, CO: 2003, 138), *simonie* („cumpărarea cu bani [...] a puterii de a săvârși slujbe bisericești (*simonie*)”, CO: 2003, 377), *spiritual* („prezenta Lui e mai vădită ființelor *spirituale*”, CO: 2003, 53), *superstiție* („Cel ce e stăpânit de credințe deșarte (*superstiții*)”, CO: 2003, 365), *teolog* („Sfântul Grigorie *Teologul*”, CO: 2003, 14), *testament* („Proorociile Vechiului Testament privitoare la Mesia”, CO: 2003, 13), *virtute* („*virtutea* nepătimirii”, CO: 2003, 126). putem menționa câțiva termeni utilizați în ambele discursuri religioase (*puncte de convergență lexicală*¹): *cruce*, *Dumnezeu*, *Domn*, *biserică*, *binecuvântare*, *crez*, *mântuire*, *slavă*, *har*, dar și câțiva termeni specifici uneia sau alteia dintre confesiuni - catolică (*rozariu*, *sacrament*, *tabernacol*, *breviar* etc.), ortodoxă (*mătanie*, *taină*, *chivot*, *ceaslov* etc.).

La nivel lexical, putem sublinia, tot în categoria *vocabularului de interferență*, termeni din fondul mai vechi al limbii, utilizați în ambele discursuri (atât ortodox, cât și catolic), care sunt preferați în detrimentul neologismelor. Nu excludem faptul că unele sinonime neologice sunt folosite alternativ cu termenul din fondul vechi al limbii, însă am avut ca scop evidențierea zonei de intersecție a terminologiilor religioase din ambele discursuri, deoarece am putut observa necesitatea ambelor tipuri de discursuri de a folosi unele forme mai vechi, în contexte specifice:

¹Ana-Maria Bărbuleanu (Tereche), *Limbaajul religios românesc actual*, Craiova, Editura Universitaria, 2013, p. 62.

- *atârna* (< a + târn, sl. TRŪNŪ) / *depinde* (< fr. DÉPENDRE, lat. DEPENDERE): „Venirea Împărăției lui Dumnezeu *atârna* [...] de Tatăl ceresc...” (CO: 2003, 217); „Venirea lui Mesia în slavă *atârna* [...] de recunoașterea lui de către „întregul Israel” (CBC: 1993, 156);

- *fire* (< fi < lat. FIRE [FIERI]) / *rațiune* (din lat. RATIO, -ONIS): „...aflarea existenței lui Dumnezeu pe calea *firii*...” (CO: 2003, 48); și *fire* / *natură* (< fr. NATURE, it. NATURA, germ. NATUR): „Sfânta Scriptură ține seama de *firea* limbii omenești...” (*ibidem*, 52); și *firesc* (< fire + esc) / *natural* (< lat. NATURALIS, fr. NATUREL, it. NATURALE, germ. NATURELL): „...naștere *firească*...” (CO: 2003, 64); „Omul rănit în *firea* sa de păcatul original este supus greșelii” (CBC: 1993, 375);

- *chip* (< magh. KÉP) / *mod* (lat. MODUS, it. MODO): „Cum ne arătăm în *chip* practic iubirea noastră față de aproapele nostru?” (CBO: 2004, 136); „străpungându-l în *chip* cruciș...” (CO: 2003, 243); „Stăpânitorul lumii acesteia își atribuisese în *chip* mincinos aceste trei titluri de regalitate, de putere și de slavă” (CBC: 1993, 594);

- *obârșie* (< sl. OBRŪŠIJE) / *origine* (lat. ORIGO, -INIS, fr. ORIGINE): „Cuvântul «Biblie» este de *obârșie* grecească” (CO: 2003, 19); „Această dorință [de fericire, n.n.- A.D.] este de *obârșie* divină” (CBC: 1993, 376);

- *a statornici* (< statornic < stat < sta < lat. STARE) / *a stabili* (< lat./ it. STABILIRE): „Sinodul ecumenic nu face decât să lămurească și să *statornicească* [...] un adevăr descoperit de Domnul” (CO: 2003, 41); „Dumnezeu [...] trimițându-l pe propriul său Fiu, în care *și-a statornicit* Legământul” (CBC: 1993, 30); „Dumnezeu l-a *statornicit* [pe om, n.n.- A.D.] în prietenia sa” (*ibidem*, 355);

- *a se tăgădui* (< magh. TOGADNI) / *a se contrașice* (< contra + șice, fr. CONTREDIRE): „Să nu se *tăgăduiască* [minunile, n.n.- A.D.] unele pe altele.” (CO: 2003, 17); „Cine-l *tăgăduiește* în mod conștient și intenționat pe Dumnezeu păcătuiește” (Youcat: 2012, 197);

- *veac* (< sl. VĚKŪ) / *secol* (lat. SAECULUM, it. SECOLO): „Cățile Sfintei Scripturi și-au păstrat de-a lungul *veacurilor* numele grecesc de Biblie” (CO: 2003, 19); „toți creștinii care au murit cu credința în Hristos în ultimele nouăsprezece *veacuri*” (CBO: 2004, 62); „De *veacuri* [...] Biserica nu încetează a-și mărturisi credința unică” (CBC: 1993, 49);

- *legământ* (< lat. LIGAMENTUM) / *testament* (< lat. TESTAMENTUM, fr. TESTAMENT): „Mântuitorul întemeiază o Lege Nouă sau un *legământ* nou între Dumnezeu și oameni” (CO: 2003, 240); „poporul lui Israel, cu care El întemeiază un *legământ*” (VDCO: 2016, 55); „Legea, semn al făgăduinței și *al legământului*, ar fi trebuit să domnească asupra inimii” (CBC: 1993, 165); „Deja în timpul Vechiului *Legământ*, Dumnezeu a umplut bărbați și femei cu Duhul său” (Youcat: 2012, 74);

- *zidire* (< zidi < sl. ZĪDATI) / *creație* (< lat. CREATIO, -ONIS, fr. CRÉATION): „*Zidirea* întregă [...] mărturisește înțelepciunea, bunătatea Făcătorului” (CO: 2003, 48); „Mai adesea, Biserica este numită *zidirea* lui Dumnezeu” (CBC: 1993, 174);

- *vădit* (< vădi < sl. VADITI) / *evident* (< lat. EVIDENS, -NTIS, fr. ÉVIDENT): „prezența Lui e mai *vădită* ființelor spirituale” (CO: 2003, 53); „Un semn *vădit* al acestui lucru [al iertării păcatelor, n.n.- A.D.] este faptul că Isus îi primește pe păcătoși la masa sa” (CBC: 1993, 316);

- *pricină* (< bg. ПРИЧНА) / *cauză* (< fr. CAUSE): „Și îngerul arată îndată și *pricina* acestei numiri” (CO:2003, 78); și *pricinuit* (< pricinui < pricină < bg. prična) / *cauzat* (< cauza < fr. causer); *pricinuitor* (< pricinui + -tor) / *cauzator* (< cauza + -tor): „nu poate fi ceva *pricinuit* fără un *pricinuitor*” (CO: 2003, 11); „Căcă satana este *pricinuitorul* păcatului” (CBO: 2004, 42); „descompunerea firii *pricinuită* de moarte” (CBC: 1993, 144);

- *a cârmui* (< cârmă < sl. KRŪMA + -ui) / *a conduce* (< lat. CONDUCERE): „Fiul lui Dumnezeu [...], *cârmuind* lumea” (CO: 2003, 109); „Dumnezeu personal, care ocrotește și *cârmuiește* lumea” (CBC: 1993, 24);

- *lucrare* (< lat. LUCUBRARE) / *acțiune* (lat. ACTIO, -ONIS, fr. ACTION) / *activitate* (< lat. ACTIVITAS, -ATIS, fr. ACTIVITÉ): „înainte de începerea *lucrării* Sale în lume” (CO: 2003, 249); „*lucrarea* Duhului Sfânt” (CBCC: 2005, 17);

- *îndoit* (< îndoi) / *dublu* (< fr. DOUBLE): „apa de la Bobotează [...] sfințită printr-o *îndoită* chemare a Sfântului Duh” (CO: 2003, 292); „îi sporește *îndoit* [lui Iov, n.n.- A.D.] toate bunurile sale” (VDCO: 2016, 33); „Această *îndoită* mișcare a rugăciunii către Maria și-a găsit o expresie privilegiată în rugăciunea Ave Maria” (CBC: 1993, 556);

- *îndreptare* (< îndrepta < în < + *drept* < lat. DIRECTUS) / *rectificare* (< rectifica < lat. RECTIFICARE, fr. RECTIFIER): „Creștinismul a adus și aici o *îndreptare* [în ceea ce privește bogăția, n.n.- A.D.]” (CO: 2003, 391); „pedeapsa [...] trebuie să contribuie la *îndreptarea* vinovatului” (CBC: 1993, 474);

- *chezășie* (< chezaș (< magh. KEZES) + -ie) / *garanție* (fr. GARANTIE, it. GARANZIA): „privește Sfânta Împărtășanie [...] *chezășia* învierii...” (CO: 2003, 295); „...credincioșia și atotputernicia Lui stau *chezășie* că bunurile făgăduite ni le va și dăruii cu adevărat” (CO: 2011, 66); „În căsătorie, intimitatea trupezască a soților devine semn și *chezășie* de comuniune spirituală” (CBC: 1993, 490).

Capitolul **Concluzii** a relevat că formațiunile discursive analizate dialoghează sau interacționează, fiecare discurs manifestând intenția de a-l influența pe celălalt. Considerăm că analiza discursului înseamnă depășirea nivelului frastic prin înglobarea factorilor sociali, situaționali sau culturali, care oferă o semnificație completă unei *formațiuni discursive*. Am observat că, atât deosebirile dintre cele două tipuri de discursuri, la nivel ortografic și lexical, cât și diferențele dintre limbajul catehetic (ortodox, catolic) și limbajul laic particularizează fiecare discurs în parte și nuanțează fiecare variantă catehetică. Iar, în ceea ce privește asemănările dintre cele două corpusuri de texte, putem observa că zonele de intersecție dintre cele două formațiuni discursive pot fi interpretate ca *zone de dialog lingvistic și religios*. Adică, cele două discursuri catehetice nu pot fi analizate independent, ci doar în relație unele cu altele, deci prin *interdiscursivitate*.

Apreciem că limbajul religios a fost relativ puțin studiat, prin raportare la limbajul laic, cu atât mai puțin (sub)limbajul catehetic, care este relevant pentru orice confesiune, întrucât acesta exprimă mărturisirea de credință, principiile dogmatice ale fiecărui cult. De-a lungul secolelor, fiecare religie a fost pusă în situația de a-și apăra doctrina de erezii, abateri, motiv pentru care s-au constituit Sinoade, Concilii, cu scopul de a oferi răspunsuri autorizate, sub formă de dogme. Aceste puncte doctrinare au fost restituite credincioșilor sub forma canoanelor, crezurilor, simbolurilor și mărturisirilor de credință sau sub forma catehismelor.

Așadar, observăm că analiza discursurilor catehetice confesionale pivotază dialogul înspre o direcție a discursurilor de controversă. Chiar dacă subiectele de polemică între cele două

Biserici istorice rămân problematicile legate de *Filioque*, *primatul papal*, *azima*, *celibatul*, *purgatoriul* etc., dialogul doctrinar, catehetic, își va continua cursul, având, pe de o parte, rolul de a evidenția diferențele, pe de altă parte, de a consolida, prin interdiscursivitate, propria învățătură de credință. Menționăm că istoria parțial comună, dar și presiunea unor evenimente politice și culturale au accentuat diferențele dintre culte. Astăzi, probabil că acest dialog între cele două Biserici istorice se va extinde și se va transforma într-un discurs ecumenic, integrator al tuturor cultelor creștine oficiale.

BIBLIOGRAFIE

Catehisme

1. *Catehism ortodox*, Sibiu, Editura Mitropoliei Ardealului, 1990.
2. *Credința ortodoxă*, Iași, Editura Trinitas, 2003.
3. *Catehism ortodox*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011.
4. *Învățătura de credință ortodoxă*, București, Editura EIMBOR, 1992.
5. *Învățătura de credință ortodoxă*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 1993.
6. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, Oradea, Editura Imprimeria de Vest, 1996.
7. *Învățătura de credință ortodoxă*, București, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2015.
8. FILARET, Sfântul, *Catehismul Ortodox*, traducere de Gheorghică Ciocoi, București, Editura Cartea Ortodoxă, 2007.
9. ȘORTAN, E., *Catehismul creștinului dreptcredincios*, Deva, Editura Polidava, 1994.
10. VELIMIROVICI, Nicolae, *Credința sfinților – Catehismul Bisericii Ortodoxe*, București, Editura Sofia, 2004.
11. *Viu este Dumnezeu: catehism ortodox*, trad. de Ioan Nicolae, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2009.
12. *Catehismul Bisericii Catolice*, București, Editura Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993.
13. *Catehismul Bisericii Catolice. Compendiu*, Iași, Editura Presa Bună, 1993.
14. *Youcat română. Catehismul Bisericii Catolice pentru tineri pentru a cunoaște și a trăi credința Bisericii*, Iași, Editura Sapientia, 2012.
15. *Catehismul lui Iosif de Camillis (1726)*, prefață de Iacob Mârza, transcrierea textului, studiu introductiv, îngrijirea ediției de Eva Mârza, studiu teologic, note de specialitate de Anton Rus, bibliografie selectivă și indice de Eva Mârza și Anton Rus, Sibiu, Editura Imago, 2002.
16. SPURGEON, Haddon Charles, *Catehism biblic*, Brașov, Editura Agape, 2004.
17. ILIE, Viorel C., *Catehismul: ancoră a credinței și practicii baptiste*, Oradea, Editura Universității Emanuel, 2007.
18. CĂILEANU, Emanoil, *Catehism evanghelic*, Oradea, Editura Kerigma, 2010.

Texte religioase complementare

1. *Biblia de la Blaj (1795)*, Roma, Ediție jubiliară, apărută cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureșan, mitropolitul Bisericii Române Unite, 2000.
2. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptura (1688)*, București, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.
3. *Biblia*, traducere de Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, ediția revizuită în 2016.
4. *Biblia*, traducere, introducere și note de pr. Alois Bulai și pr. Eduard Patrașcu, Editura Sapientia, Iași, 2013.
5. *Cartea Psalmilor*, tradusă după Testul originalu, București, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1892.
6. *Coranul*, trad. Silvestru Octavian Isopescul, Cluj-Napoca, Editura ETA, 1995.
7. Cornilescu, D., *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, București, Societatea Evanghelică Română, Tipografia Gutenberg, 1920.
8. *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos*, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, Jassy, Tipografia H. Goldner, 1871.
9. *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, București, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1911, 1914.
10. *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos*, București, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1892.
11. *Sânta Scriptură a Vechiului și Noului Testamentu*, Edițiune nouă revedută după texturile originale, Pesta, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1873.
12. *Sânta Scriptură a Vechiului și Noului Testamentu*, Londra, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1922.
13. *Scriptură a Vechiului și Noului Testamentu*, Pesta, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1873.
14. *Sfânta Evanghelie a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos scrisă de Sft. Luca*, București, Editura Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, 1911.

Tratate, studii și articole

1. ABRUDAN, Mircea-Gheorghe, DÂNGĂ, Alexandra-Ioana, „Youcat în limba română. Studiu lingvistic și abordare teologică ortodoxă”, în Vasile Stanciu (coord.), *Educație și Mărturisire, Formarea creștină a tinerilor în spiritul viu al tradiției*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017, p. 393-412.
2. ADAM, J. M., *Les textes: types et prototypes*, Paris, Éditions Nathan Université, 1997.
3. ADAM, J. M., *Lingvistica textuală*, trad. Corina Ifimia, Iași, Editura Institutul European, 2008.
4. ALDEA, Maria, „Câteva considerații pe marginea gloselor intratextuale din Cărticica năravurilor bune pentru tinerime (Sibiu, 1819)”, în Maria Stanciu Istrate, Daniela Răuțu (eds.), *Lucrările celui de-al șaselea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 29-30 mai 2015), București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2017, p. 229-239.
5. AVRAM, Andrei, *Noi contribuții etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
6. BĂRBULEANU (Tereche), Ana-Maria, *Limba religioasă românească actuală*, Craiova, Editura Universitaria, 2013.
7. BEL, Valer, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.
8. BENVENISTE, Émile, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Éditions Gallimard, 1966.
9. BUCĂ, Marin, SÂRBU, Richard, *Slava veche și slavona românească*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1990.
10. CĂLUGĂR, Dumitru, *Catehetica*, Ediția a III-a, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2002.
11. CHARAUDEAU, Patrick, *Grammaire du sens et de l'expression*, Paris, Éditions Hachette, 1992.
12. CHARAUDEAU, Patrick, *Langage et discours: éléments de sémiolinguistique (théorie et pratique)*, Paris, Éditions Hachette, 1983.
13. CHIRCU, Adrian, „De negativa præfixatione in Dictones latinæ cum valachica interpretatione. Observații asupra tălmăcirii de către Teodor Corbea a derivatelor negative latinești în vorbe românești”, în Coman Lupu (ed.), *Studii romanice. Omagiu*

- profesorilor Florica Dimitrescu și Alexandru Niculescu, la 90 de ani*, vol. I, București, Editura Universității din București, 2018, p. 235-259.
14. CHIRCU, Adrian, „Observații asupra asupra unui substantiv abstract devenit concret în limba română actuală: rom. **chestie**”, în Dan Octavian Cepraga, Coman Lupu, Lorenzo Renzi (eds.), *Études Romanes, Hommages offerts à Florica Dimitrescu et Alexandru Niculescu*, București, Editura Universității din București, 2013, pp. 188-198.
 15. CHIRILĂ, Adina, „Argument pentru o reconsiderare a stilului religios în limba română”, în Maria Micle, Vasile Lațiu (coord.), *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 157-168.
 16. CHIVU, Gheorghe *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, Editura Academiei Române, 1997.
 17. CHIVU, Gheorghe, „O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc”, în *Limba Română*, XLIV, 1995, nr. 9-12, p. 445-453.
 18. COTEANU, Ion, „Stiluri moderne ale limbii române literare”, în *Limba Română*, IX, 1960, nr. 2, p. 59-60.
 19. CONDREA, Iraidă, „O abordare stilistică a textului religios” în *Studia Universitatis Moldaviae*, seria „Științe umanistice”, nr.10(100), 2016, p. 3-7.
 20. CRIȘAN, Alexandru-Marius, „Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, panortodox? Pregătirea. Dezbaterile. Clarificări”, în Francisca Bâlsăceanu (coord.), *Mikhtav*, 2018, nr. 83, p. 3-26.
 21. DIACONESCU, Ion, *Sintaxa limbii române*, vol. I, București, Tipografia Universității București, 1992.
 22. FLOREA, Ligia (coord.), *Gen, text și discurs jurnalistic*, București, Editura Tritonic, 2011.
 23. GÂȚĂ (Dângă), Alexandra-Ioana, „În terminologia bisericească predomină latina sau slavona?”, în Jana Palenikova (coord.), *Zilele studiilor romanice*, vol. al II-lea, Bratislava, Editura Univerzita Komenskeho, 2012, p. 133-138.
 24. GHEȚIE, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
 25. GHEȚIE, Ion (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, București, Editura Academiei Române, 1997.

26. GOICU, Simona, *Termeni creștini în onomastica românească*, Timișoara, Editura Amphora, 1999.
27. GRAUR, Alexandru, *Fondul principal al limbii române*, București, Editura Științifică, 1957.
28. GUIA, Sorin, *Discursul religios. Structuri și tipuri*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.
29. GUȚU-ROMALO, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române, vol. I (Cuvântul)*, București, Editura Academiei Române, 2005.
30. HOARȚĂ-CĂRĂUȘU, Luminița, „Arsenie Boca, Cuvinte vii. O analiză din perspectivă gramaticală și retorico-pregmatică”, în Cristinel Munteanu (coord.), *Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu*, Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, seria Lingvistică, Tomul LXI, 2015, p. 47-48.
31. HOINĂRESCU, Liliana, *Pragmatica reformulării în limba română. Funcții discursive ale marcatorului Adică*, București, Editura Academiei, 2015.
32. IACOB, Niculina, *Limbaajul biblic românesc (1640-1800). Aspecte ale evoluției limbii române literare până la 1840*, vol. I, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2001.
33. IACOB, Niculina, *Limbaajul biblic românesc (1640-1800). Biblia de la Blaj – Text de referință în tradiția biblică românească*, vol.II, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2001.
34. ICĂ, Ioan, *Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulous, însemnătatea ei istorică, dogmatică și ecumenistă. Teză de doctorat în Teologie*, Sibiu, Editura Mitropolia Andreiană, 1973.
35. IONESCU, Ion, *Începuturile creștinismului românesc daco-roman (Sec. II-VII)*, București, Editura Universității din București, 1998.
36. IVĂNESCU, Gheorghe, *Istoria limbii române*, ediția a II-a de Iași, Editura Junimea, 2000.
37. IVĂNIȘ-FRENȚIU, Maria, *Aspecte ale limbajului liturgic românesc*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2013.
38. IVĂNIȘ-FRENȚIU, Maria, *Limba română și limbajul rugăciunii: Limba română ca limbă liturgică*, București, Editura Anastasia, 2001.

39. MAINGUENEAU, Dominique, *L'analyse du discours, Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Éditions Hachette, 1991.
40. MAINGUENEAU, Dominique, *Semantique de la polemique, discours religieux et ruptures idéologiques au XVIIe siècle*, Laussane, Éditions L'Age d'homme, 1983.
41. MOROIANU, Cristian, *Dublete etimologice lexicale exclusiv neologice*, București, Editura Universității din București, 2005.
42. MUNTEANU, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, București, Editura Humanitas, 2008.
43. MUNTEANU, Eugen, *Un caz de inconsecvență ortografică cu motivație confesională: I(i)sus H(Ch)ristos*, București, Editura Academiei Române, 2008.
44. NĂSTĂȘEL, Eugen, URSU, Ioana, *Argumentul (sau despre cuvântul bine gândit)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
45. NEAMȚU, G.G., *Teoria și practica analizei gramaticale, distincții și... distincții*, ediția a II-a, Pitești, Editura Paralela 45, 2007.
46. NICULESCU, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuții socioculturale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
47. OBROCEA, Nadia, *Elementul latin în limbajul religios românesc*, Editura JATEPress, Szeged, 2013.
48. ONU, Liviu, CAZACU, Boris, ROSETTI, Alexandru, *Istoria limbii române literare*, vol.I, București, Editura Minerva, 1971.
49. PARPALĂ, Emilia, *Introducere în stilistică*, Craiova, Editura Universitaria, 2006.
50. POPESCU-MARIN, Magdalena (coord.), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea-al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Române, 2007.
51. PUȘCARIU, Sextil, *Limba română I. Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1940.
52. ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, București, Editura Tritonic, 2012.
53. SALA, Marius, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
54. SFÂRLEA, Lidia, *Delimitarea stilurilor literare românești*, în Ion GHEȚIE (coord.), *Studii de limbă literară și filologie*, II, București, Editura Academiei Române, 1972.

55. STAN, Camelia, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, Editura Universității din București, 2013.
56. STĂNILOAE, Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu, în Opere complete, V*, București, Editura Basilica, 2013.
57. ȘĂINEANU, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, prefață de B. P. Hasdeu, ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Livia Vasiliuță, Timișoara, Editura de Vest, 1999.
58. TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Discursul religios catihetic: o abordare din perspectiva teoriei comunicării”, în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (coord.), *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 2010, p. 171-179.
59. TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Aspecte morfosintactice în textul catehetic actual”, în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci (coord.), *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 2009, p. 489-501.
60. TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Aspecte lexicale conservatoare în literatura veterotestamentară a Psalmilor”, în Wolfgang Dahmen, Eugen Munteanu (coord.), *Grigore Bostan - 70. Probleme actuale de filologie română*, Cernăuți-Herța, Editura Cuvântul, 2011, p. 55-80.
61. TELEOACĂ, Dana-Luminița, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, București, Editura Academiei Române, 2008 (Conferințele Academiei Române).
62. TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Morfosintaxa textului biblic actual: Evanghelia după Matei”, în *Limba Română*, LXI- 1/2012, Editura Academiei Române, p. 47-59.
63. TELEOACĂ, Dana-Luminița, *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică*, București, Editura Universității din București, 2016.
64. TELEOACĂ, Dana-Luminița, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, Editura Academiei Române, București, 2013.
65. TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios”, *Limba Română*, LXII- 1/ 2013, p. 46-61.

66. TOMA, Ion, *Lexicologia limbii române*, București, Editura Universității din București, 2000.
67. VION, Robert, *La communication verbale. Analyse des interactions*, Paris, Éditions Hachette, 2000.
68. ZAFIU, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001.

Dicționare

1. BRANIȘTE, Ene, BRANIȘTE, Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezana, 2001.
2. CHIVU, Gh., Buză, Emanuela, Roman-Moraru, Alexandra, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București, Editura Științifică, 1992.
3. CIORĂNESCU, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2007.
4. COMPTE, Fernand, *Dicționar de creștinism. Noțiuni fundamentale ale creștinismului*, trad. Cristina Chiculescu, București, Editura Niculescu, 1999.
5. *Dicționar explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
6. *Dicționar universal ilustrat al limbii române*, Vol. I-XII, București, Editura Litera, 2010.
7. SALA, Marius, MIHĂILĂ, Gheorghe, BUSUIOC, Monica (dir.), *Dicționarul limbii române, ediție anastatică*, vol. I-XIX, București, Editura Academiei Române, 2010 (DLR).
8. Vintilă-Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (ediția a II-a, revăzută și adăugită), București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
9. DIMA, Eugenia (coord.), *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Editura Arc & Gunivas, București, 2007.
10. DOUGLAS, J. D., *Dicționar biblic*, vol. I: A – J, vol. al II-lea: L – Z, Oradea, Editura „Cartea Creștină”, 1995.

11. DUCROT, Oswald, SCHAEFFER, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, trad. de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, București, Editura Babel, 1996.
12. ELIADE, Mircea (ed.), *The Encyclopedia of Religion*, Volume 11, New York, Editurile Simon & Schuster Macmillan, 1995.
13. MARCU, Florin, MANECA, Constant, *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei Române, București, 1986.
14. MARCU, Florin, *Marele dicționar de neologisme*, ediție revizuită, augmentată și actualizată, Editura Saeculum I. O., București, 2002.
15. MIHAILOVICI BĂLAN, Aurelia, *Dicționar onomastic creștin*, București, Editura Minerva, 2003.
16. MIRCEA, Ioan, *Dicționarul Noului Testament*, București, Editura IBMBOR, 1995.
17. NAGY, Rodica, *Dicționar de analiză a discursului*, Iași, Editura Institutul European, 2015.
18. SALA, Marius, AVRAM, Andrei (dir.), *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I-II/ II2, București, Editura Academiei Române, 2011-2015.
19. SIMION, Eugen, SALA, Marius (coord.), *Mic dicționar academic*, Vol. I-II, București, Editura Univers Enciclopedic, 2010.
20. TAMAȘ, Ioan, *Mic dicționar teologic*, Iași, Editura Sapienția, 2008.
21. MEYER-LÜBKE, Wilhelm, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsverlang, 1975.

Pagini WEB Consultate

1. Aquinas, Thomas, *Contra Errores Graecorum*,
<<https://isidore.co/aquinas/english/ContraErrGraecorum.htm>> (consultat în 06.07.2016).
2. Leuba, Jean-Louis *Papacy, Protestantism and ecumenism - The World Council and the Christian World Communions*,
<http://archive.is/20120710183407/findarticles.com/p/articles/mi_m2065/is_n4_v46/ai_15918282/> (consultat în 09.10.2017).

3. *Harta religiilor în spațiul european*, <<https://www.geotutorials.ro/atlas-geografic/harti-europa/atlas-europa/harta-religiilor-harta-europa/>> (consultat în 23.05.2019).
4. *Lista cultelor religioase, recunoscute oficial în România*, potrivit Legii nr. 489/2006 <http://culte.gov.ro/?page_id=57> (consultat în 21.10.2018).
5. Ene, Ionela, *Termeni religioși de origine slavă în Documente privitoare la istoria orașului Iași*, <<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A105/pdf>> (consultat în 02.06.2020).
6. Leuba, Jean-Louis, *Papacy, Protestantism and ecumenism - The World Council and the Christian World Communions*, <<http://archive.is/20120710183407/findarticles.com/p/>> (consultat în 10.02.2018).
7. Teleoacă, Dana Luminița, *Continuité vs. discontinuité formelle et sémantico-stylistique dans la Romania : à propos de quelques termes religieux hérités du latin (I)*, în *Philologica Jassyensia*, an XII, nr. 1(26), 2016, p. 117-128, disponibil la <<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A26401>> (consultat în 09.09.2017).
8. *Credința ortodoxă*, Iași, 2003, ediția electronică Apologeticum, <<https://www.slideshare.net/gflorentina/invatatura-de-credinta-crestin-ortodoxa>> (consultat în 08.09.2017).
9. Iacob, Niculina, „Limba și stilul Vulgatei De La Blaj 1760 – 1761”, studiu lingvistic adăugat la finalul *Bibliei Vulgate. Blaj 1760 – 1761*, p. 789-912; <http://litere.usv.ro/public_pdf/lucrari_cadre/n_iacob/biblia_vulgata/Studii/6StudiuLingvistic.pdf> (consultat în 26.08.2020).